

אמינות חידושי רבי עקיבא איגר זצ"ל

בהוצאת

הגאון רבי אברהם בנימין זילברברג זצ"ל

מחקר ותיעוד אודות החידושים של רבי
עקיבא איגר, שהודפסו ע"י הרב זילברברג.

**לתת מענה
לשאלה:
האם זה מזויף ?**

מוגש ע"י

ישראל משה מאצנער

בני ברה תש"ס

הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל

אב"ד פוזנן

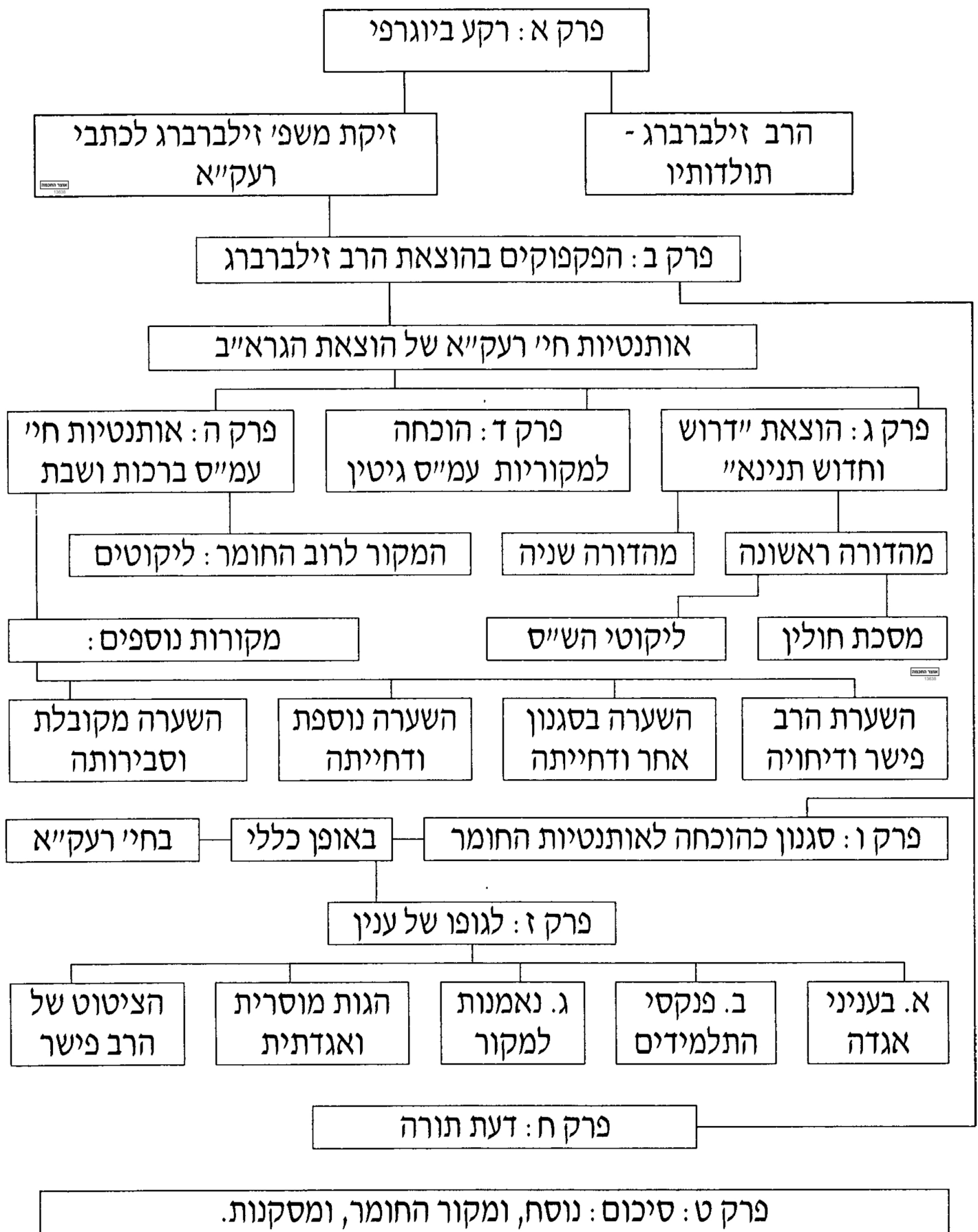
תקכ"ב - תקצ"ח

זכותו תגן עלינו

הגאון רבי אברהם בנימין זילברברג זצ"ל
אב"ד פיטסבורג
תר"נ - תשכ"ג
זכותו תגן עלינו

תַּרְשֵׁים זְרִיכָה

תוכן העצמים

VI-I	פתיחה
II	הקדמה
IV	מבוא
VI	סקירת מקורות
1-34	מחקר
2-5.	פרק א: רקע ביוגרפי
	רב זילברברג - תולדותיו / זיקת משפ' זילברברג לחי' רעק"א
6-7	פרק ב: הפקפוקים בהוצ' הרב זילברברג
8-14	פרק ג: אותנטיות חי' רעק"א "דרוש וחדוש תנינא" של הוצאת הרב זילברברג
	מהדורה ראשונה: מסכת חולין / ליקוטים / מהדורה שניה
15-17	פרק ד: הוכחה למקוריות "חי' רעק"א עמ"ס גיטין" של הוצאת הרב זילברברג
18-22	פרק ה: אותנטיות חי' רעק"א ברכות ושבת של הוצאת הרב זילברברג
	המקור לרוב החומר: ליקוטים / מקורות נוספים: / השערת הרב פישר ודיחוייה / השערה נוספת ודיחייתה / ההשערה המקובלת והסתברותה
23-26	פרק ו: סגנון - "תוכן ונוסח" - כהוכחה לאותנטיות החומר
	באופן כללי / בחידושי רעק"א
27-31	פרק ז: לגופו של ענין.
	א. בעניני אגדה / ב. פנקסי התלמידים / ג. נאמנות למקור / הגות מוסרית ואגדתית / הציטוט של הרב פישר
32.	פרק ח: דעת תורה
33-34	פרק ט: סיכום ומסקנות
35-56.	נספחות
36-52.	פרק א: תצלומים ותמונות
	לפרק "רקע ביוגרפי":
36	1. שער ספר "ענפי זית" לרבי נפתלי מוירשוב
37.	2. תמונת הגרא"ב עם ה"בית ישראל"

3. הסכמת רבי נפתלי מוירשוב לספר "עצי זית", בהתייחס לכתבי רעק"א. 37
 4. הקדמת הגרא"ב לחי' הרמב"ם 38
- לפרק "הפקפוקים בהוצאת הרב זילברברג":**
5. תצלום "צפונות", מדברי הרב פישר 39
 6. הנושא בעתונות 39
 7. כנ"ל 39
- לפרק "הוצאת דו"ח תנינא":**
8. שער דו"ח תנינא מהדורה ראשונה - וארשה תרצ"ב 40
 9. שער דו"ח תנינא מהדורה שניה - ניו יורק תשט"ז 41
 10. הקדמת דו"ח תנינא מהדורה שניה - ניו יורק תשט"ז 42
 11. שער שו"ת מהרא"ב ח"א 43
 12. הקדמת רבי איצק ליב איגר לחידושים עמ"ס חולין 44
- לפרק "הוכחה למקוריות עמ"ס גיטין":**
- 13-15. השוואת המאמר להוכחת אותנטיות - במקורות 45-46
- לפרק "אותנטיות החי' למס' ברכות ושבת":**
16. שער חי' רעק"א עמ"ס גיטין 47
 17. הקדמת חי' רעק"א "גיטין ברכות שבת" 48
 18. עמוד מתוך החי' למסכת שבת 49
- לפרק "לגופו של ענין":**
19. תשובת הרב אשכנזי ב"צפונות" 50
 20. מן העתונות בעקבות מאמרו של הרב פישר 50
 21. מאמרו של הרב דוד אברהם מנדלבוים כתגובה. 51
- פרק ב: לוחות השוואה למאמרים מקבילים 53-54**
1. לוח 1. הוספות לחידושים במסכת "חולין" במהדורה שניה (תשט"ז). 53
 2. לוח 2. "ליקוטים" על מסכת "ברכות" ו"שבת" (תשי"ז). 53
- פרק ג: ראשי תיבות וקיצורים 55-56**

אמינות חידושי רעק"א
שבהוצ' הרב זילברברג

הקדמה
מבוא
סקירת מקורות

הוצאת
מאגנס

הקדמה

ברבעון "צפונות" (ג), תחת הכותרת "אל תשכן באהליך עולה", מתריע הרב שלמה פישר על כתבים מזויפים שנכתבו ונדפסו ע"י הרב אברהם בנימין זילברברג זצ"ל אב"ד פיטסבורג תחת שמו של הגאון רבי עקיבא איגר מפוזנ.

דברים נוראים אלו העסיקוני עד מאד, בפרט לרגל המהדורה החדשה של חי' רעק"א שנדפס בימים אלו. עקב כך, ולאור בקשת בני משפחת זילברברג, ערכתי את המחקר המוגש בזאת.

מאמרי נכתב ברוח הדברים דלהלן:

"והא לך הכלל, כל פעם שאדם פוגע בכבוד שוכני עפר, הקרוב הראשון הוא הגואל ועומד עם המבייש לדין... ואם אין שום קרוב המעמידו לדין, ראוי לביד שהם קרובים... לגעור בו בנופה ולהענישו לפי ראות עיניהם... ואם מדבר על תלמידי חכמים שוכני עפר, מנדין אותו אפילו בדיבור קל וגנאי מועט ... קל-וחומר בדבר שם רע שראוי להחמיר..."

(ספר "ים שלמה" מסכת בבא קמא פרק ח' סימן מו)

לא אכחד, כי נסיון זה לפגיעה כה נחרצת בטוהר שמו של רב נכבד בישראל, המפורסם לשם ולתהלה עוד משחר רבנותו בפולין רבתי, ובערוב ימיו באמריקה, סימן אצלי את היעד והמגמה לעשות הכל להצדיק את הצדיק ולהגן על טוהרו וחפותו. עם זאת כדרכה של תורה בחנתי את הנושא בשבע חקירות ודרישות ויותר, למען הגיע לחקר האמת תוך ליבון כל צדדי המטבע, ובחם - בין היתר - טיעוניו של הרב פישר אחד לאחד גם אלו אשר לא הודפסו במאמרו הנ"ל. תודתי נתונה לרב יצחק ישעיה וייס הי"ו ראש ישיבת אלכסנדר, עורך הרבעון "צפונות" על עזרתו וסבלנותו.

ברכה נאמנה שגורה לכל העוזרים והמסייעים בעבודת הקודש, ובפרט לרב דוד אברהם מנדלבוים שסייעני רבות בעצה ותושיה, תשואות חן.

תודתי נתונה לספריות שהעמידו לרשותי את הנדרש עבור מחקרי, ולספרנים ששרתוני באמונה, איש איש בשמו הטוב: ספריית "היכל שלמה" ירושלים, וביחוד לארכיון הרב הרצוג זצ"ל וספרנו הרב י. אייזלר הי"ו, ספריית הרמב"ם - ת"א, ספריית "אוצר הספרים" שע"י קריית חדושי הרי"מ - רמת החייל, ספריית "אחד העם" - ת"א, גנזך "קדוש השם" - בני ברק, יעמדו כולם על הברכה הראויה להם.

בכבוד רב

ישראל משה מאצנער

מבוא

גולת הכותרת של מפעל חיי הגאון רבי עקיבא איגר מפוזנן [תקכ"ב - תקצ"ח], אלו הן ספריו שכתב וחיבר בחידוש ובאגדה, בשו"ת והגהות. תורתו של רעק"א רבת אנפין ורחבת היקף, המתפרסת על פני ספרים רבים, כתבי עת, מאספים תורניים וירחונים וחוברות.

חיבה יתירה נודעת לכל דיבור ודיבור שיצא מתחת עטו, ואלו הפכו במרוצת השנים לנכסי צאן ברזל של עולם התורה. דבריו נתקבלו כבלתי מופרכים כלל.

תורת רעק"א, החלה להתפרסם בערוב ימיו, אולם עד היום נמשכת מלאכת החשיפה של חידושים ומקורות, אם כי נראה, שעדיין לא הגיע לידינו חלק חשוב מתורתו, כגון החיבור על אגדות הש"ס ועל התלמוד הירושלמי, המוזכר ברושמי תולדותיו.

זאת מלבד הנסיונות לאסוף ולסדר את תורתו מכל פזוריה ולסדרה על סדר מסכתות הש"ס - מלאכה שטרם הושלמה. חידושיו אלו רואים אור במהדורות רבות חדשים לבקרים, בשל ההתענינות הרבה בעולם התורה לכל פרט ופרט מחידושיו.

מראשוני החושפים והמלקטים, נמנה הרב אברהם בנימין זילברברג זצ"ל ¹ אב"ד פיטסבורג, נכדו של הצדיק מוירושוב זצ"ל.

לפני מספר שנים יצא ערעור על החי' בהוצ' הרב זילברברג, הדבר קיבל פומביות ברבעון "צפונות". במאמר תחת הכותרת "אל תשכן באהליך עולה", מתריע הרב פישר על כתבים מזויפים שנכתבו ונדפסו ע"י הרב אברהם בנימין זילברברג זצ"ל אב"ד פיטסבורג, תחת שמו של הגאון רבי עקיבא איגר. במחקרנו נעמוד על ענין זה מקרוב, בבירור הנושא לאשורו.

הערות

עבודת מחקר זו נחלקת לשני חלקים: א. בירור אותנטיות חידושי רעק"א של הוצ' הגרא"ב, מבחינה עניינית. ב. סגנון - תוכן ונוסח - כהוכחה לאותנטיות החומר, - ובזאת להפריך את טענות המפקקים.

וזאת למודעי, כי לרוע מזלם של משפחת זילברברג המכובדת, - הכתבים בהם השתמש הרב מפיטסבורג זצ"ל לא זכו לשרוד עד היום, זמן מה אחר פטירתו הציתו הגוים אש באגפי ביתו ולא נותר שריד מכל כתבי היד שהיו ברשותו - לרבות כרכים עבי כרס מספר תשובותיו ועוד מחברות ממנו ומזולתו אשר לא שזפתם עין הדפוס. ולאור זאת אין לבני המשפחה יכולת להוכיח דבר-מה בנידון. אי לכך לא נותרה בפנינו ברירה פרט למחקר מעמיק כדוגמת המוגש לפנינו, להוציא את האמת לאור.

אנו תקוה שתוצאות מחקר זה, יוכיחו מעל כל ספק את שמו הטוב של הרב מפיטסבורג.

סקירת מקורות

כאמור, מחקרנו נחלקת לשני חלקים, ונפרט את מקורותיהם לחלקיהם:

בירור אותנטיות חידושי רעק"א של הוצ' הגרא"ב, מבחינה עניינית

בין ההוכחות לאותנטיות המאמרים בולטת תכתובת בין הגרא"ב לנכדו של רעק"א, זה שהיה האדמו"ר מלובלין, אשר הודפסה בספר "שו"ת מהרא"ב", - ספרו של הגרא"ב (וארשה תרצ"ג). מכתבים אלו - בעקבות הופעת מהדורתו הראשונה של חי' רעק"א בהוצ' הגרא"ב בוארשה תרצ"ב. התכתובת עוסקת - בעיקר - באמינות ההוצאה ההיא. במסמך זה מוצאים אנו עדות מפורשת של האדמו"ר, על הזהות המלאה בין הנדפס לכתב יד האותנטי של רעק"א. בהמשך המסמך, קיים דיון אודות קטעים שסופחו בסוף הספר - שבסופו של דבר עולה כי אף הם אותנטיים לחלוטין.

בהמשך המחקר - מסתמכות ההוכחות על הצלבת החומר הנדפס בהוצ' הגרא"ב עם הוצאות אחרות של חי' רעק"א שראו אור מאוחר יותר, המבוססות על מקורות אחרים. ההצלבה מתייחסת לספרים דלהלן: "אותיות דרעק"א", - המכיל תשובות וחידושים, ומפנקסי בנו של רעק"א שנרשמו משיעורי אביו, [הו"ל ע"י הרב שמעון הירשער, לונדון תשל"ט]. "גנזי רעק"א", - המכיל חידושים, תשובות ומערכות, [הו"ל ע"י הרב אברהם גניחובסקי, תל-אביב תשכ"ו]. "חידושי רעק"א", - מסודרים על הש"ס, מלוקטים (כמעט) מכל ספרי רעק"א, ובסופו חידושים מכתב יד שלא נדפסו מעולם, [הו"ל ע"י המרכז לחינוך תורני, זכרון יעקב תשמ"ג]. כמו-כן, שאר ספרי רעק"א שקדמו להוצאת הגרא"ב, כגון ספרי תשובותיו (ח"א: וארשה תקצ"ה, ח"ב: וינה תרמ"ט, ח"ג: בודפסט תרצ"ח), והספר "דרוש וחידוש" שני חלקים (ח"א: וארשה תקצ"ט, ח"ב: ברלין תרי"ח), וגליון הש"ס, נמצאו כמקבילים ברובן. לכל אלו מצטרף - כמובן - "החוש השישי", בדיון בהשערות למיניהן, ובניתוח אפשרותן וסבירותן.

הפרכת טענות המפקפקים, בהסתמך על סגנון כהוכחה לאותנטיות החומר

קשה מאוד להקיף את רשימת המקורות המלאה, עליה מתבססת ההפרכות, זוהי פסיפס של נתונים וציטטות היוצרים יחדיו תמונה מלאה ומרשימה, כפי שעניי הקורא תחזינה מישרים. מכל מקום, אפס קצהו נראה: שו"ת מהרא"ב הנזכר לעיל; הקדמת ספר תשובות רעק"א ח"א, וארשה תקצ"ט; ומן ההקדמות של הגרא"ב להוצאותיו, ועוד.

אמינות חידושי רעק"א
שבהוצ' הרב זילברברג

רקע בייגהפני
הפקפוקים
ד"וח תנינא
חי גיטן
ברכות ושבת
סגנון כהנא
לגופו של ענין
דעת תורה
סיכום

פרק א:

רקע ביוגרפי

בטרם ניגש אל עצם המחקר, ניתן בזאת מעט רקע ביוגרפי אודות הרב מפייטסבורג וזיקתו לכתבי רעק"א למען יהיו העניינים ברורים דים בפרקי המחקר.

הרב זילברברג - תולדותיו

הגאון רבי אברהם בנימין זילברברג זצ"ל¹ [להלן – הגרא"ב] נולד בי"ט אלול שנת תר"נ (1890) בעיר וירשוב בפולין לאביו הר"ג רבי מיכאל משה זצ"ל. עיקר חינוכו קיבל מאת אבי-אביו הגאון הצדיק רבי נפתלי מויערשוב זצ"ל עפ"י המסורת של משפחה רבנית מפוארת זו. עם זאת למד גם בישיבות ליטא המפורסמות לומזה וראדין, כמו"כ למד תורה מפי הגאון רבי אברהם יצחק הלוי, רבה של זאגראווי, בנו של הגאון רבי שלמה (לעווי) פוזנר זצ"ל מגדולי תלמידיו של רבי עקיבא איגר זצ"ל [להלן – רעק"א]².

בגיל צעיר כבר התבלט כעילוי, ואף הוסמך להוראה בהיותו בן עשרים ושנים ע"י האדמו"ר מאוסטרובצה, הגאון רבי שאול זילברמן אב"ד וירשוב, ומהגאון רבי מאיר דן פלוצקי אב"ד דבורט זכרון צדיקים כולם לברכה, והגאון רבי אפרים שרגא לוינטל רבה של איניבה לקחו כחתן לבתו.

שנות נעוריו עברו עליו בשבתו לילות כימים על התורה ועל העבודה, אך ירד משלחן חותנו וכבר נתקבל כרבה של טולישקוב, שם יסד ישיבת "תורת אמת", ומשם עבר לכהן כמורה-צדק בוארשה. כבר אז התבלט בלמדנותו ועסקנותו

1) מקורות לתולדותיו: ספר "תולדות אנשי שם", ניו יורק תש"י (עמ' 49), ירחוני "הפרדס" בתקופה ההיא בעריכת הרב שמחה עלברג, ניו-יורק, (וראה סקירה תמציתית בחוברת ב' שנה ל"ז, חשון תשכ"ג), ומפי צאצאיו.

2) כתיבי ידו בהם הנציח את תורת רבו - רעק"א, מהוים מקור נאמן לספרי רעק"א בהוצאת הגרא"ב, הנידונה במחקר זה. אודות הגר"ש פוזנר מובא בתשו' רעק"א ח"א סי' ע"ט. מספרים, כי רעק"א התבטא אודותיו שהוא ספר-תורה שלם (ספר עטרת פז, קאליש תרצ"ח), הערכה זו מדברת בעד עצמה.

המסועפת, והוסיף טעם לשבח בהדפסת ספרו הראשון שו"ת מהרא"ב חלק א', וחי' רעק"א (וראה על כך בהרחבה להלן), וספר "ענפי זית" שחיבר סבו - הגאון רבי נפתלי זצ"ל.

שנים מספר לפני פרוץ השואה עבר לפיטסבורג שבארדה"ב, שם כיהן פאר כרב עד הסתלקותו בקדושה ובטהרה ביום הקדוש, יום הכיפורים תשכ"ג תכף לאחר תפילת כל-נדרי.

הגרא"ב שימש כאחד מראשי אגודת הרבנים החרדים באמריקה, והתבלט בדמותו הרוחנית וקומתו התורנית, בפעילות במוסדות ומפעלים תורניים רבים ובפעולות חסד מגוונות. הוא היה נערץ ע"י גאוני ארץ ומצוקי תבל, עמם היה קשור בקשרי תורה, והם עטרו כתרים לראשו³. פרשה הקובעת לעצמה מקום - יחסיו עם אדמו"ר מגור זצוק"ל בעל ה"בית ישראל", אשר כידוע נתחבב אצלו מאד בזכות אבותיו ובזכות עצמו.

מוניטין יצאו לו בעולם התורה בחיבוריו הגדולים והיקרים בש"ס ובשו"ת כעשרים ויותר במספר, החל משו"ת מהרא"ב ו' חלקים, כן ידועים ספריו "אמרי מהרא"ב" עמ"ס מגילה, "הדרת מלך" על מנין המצוות לרמב"ם, ושו"ת "דברי בנימין", "דברי אברהם", "חמדת בנימין", "משנת בנימין", "זכרון אברהם", ועוד ספרים רבים. לצד מורשתו הרוחנית האישית הותיר אחריו ברכה - ספרים רבים מגדולי הדורות כהגאון מוהרא"ל צינץ ורעק"א אשר הוציא לאור עולם, ובהם מחידושי רעק"א על הש"ס והגהות על הרמב"ם (ראה על כך בהרחבה לפנינו).

זיקת משפ' זילברברג לכתבי רעק"א

ההתעסקות במורשתו של רעק"א זצ"ל היתה למסורת בבית משפחת זילברברג. מוצאים אנו את השתלשלות הדברים כדלהלן:

(3) ראה שו"ת מהרא"ב חלק א' סי' ל"ד מהגאון רבי מנחם זעמבא זצ"ל להגרא"ב: "הגאון המצוין, סיני ועוקר הרים כו' כש"ת מוה"ר", וראה בספר "קריינא דאיגרתא" ח"ב (בני ברק תש"נ) מכתב רכ"ה "הגאון הגדול המפורסם... בעמ"ת כמה ספרים יקרים...". מהרב הרצוג (הרב הראשי לישראל): פאר הדור (פורסם בקובץ "זכרון צבי מאיר").

הרב נפתלי זילברברג זצ"ל⁴ (סבו של הגרא"ב) רכש כתבי יד של חי' רעק"א והגהותיו מנכדו של רעק"א מקעמפנא⁵, עם זכויות מלאות להפצתם. כמו"כ העתיק מפנקס אחד התלמידים המובהקים⁶. כן העתיק מהגהותיו של רעק"א בשולי הרמב"ם מספריית ברלין וברעסלא⁷, הוא אף מסר חלק מן ההגהות על הרמב"ם לפרסום בקובץ "דגל התורה".

המשך להגהות אלו מוצאים אנו כנספח לספר "עצי זית" (פיעטריקוב תרפ"ג) לר' יצחק יוסף זילברברג זצ"ל אב"ד קראסנאשעלץ (אחיו של הגרא"ב).

הערות

טעם פיזור הכתבים הללו בכמה מקומות - מסביר הגרא"ב - מפני עיסוקיו של רבי נפתלי בצרכי ציבור, וכדבריו⁸:

"...אא"ז הגה"צ זצ"ל שהי' עמוס בעבודה רבה בצרכי ציבור וגם לרבות הוצאות ספרי מהרא"ל זצ"ל, לא הי' לו אפשרות להו"ל מספרי רעק"א זצ"ל, אי לזאת חשב לפזר לירחונים ההגהות על הרמב"ם..., אבל לכסוף חזר מדרך זה כי ראה שיהי' מפוזר ומפורד ועולם התורה יאבד הון עשיר - ההגהות בשלמות מהגאון רעק"א, וע"כ ביקש ממני ואמר שאנכי ימלא המבוקש".

עוד בחיי רבי נפתלי זצ"ל העמיד את הגרא"ב לאחראי על ספריית הכתבים שהשתייכו לו, והטיל עליו להביאם לדפוס⁹, ואף כתב זאת בצוואתו.¹⁰ הגרא"ב

4) תלמיד מובהק של הרב יעקב שמחה זצ"ל - (תלמיד חבר של רעק"א וחתי"ס). נולד בשיראדז בשנת תר"י, נפטר ונטמן בוארשה תר"צ (עפ"י ספר "יזכור" לקהלת וירושב).

5) עפ"י הקדמת הגרא"ב לדו"ח תנינא עמ"ס חולין (ניו יורק תשט"ז).

6) שו"ת מהרא"ב (ורשה תרצ"ג) ח"א סי' כ"ז (וראה להלן פרק ג').

7) ראה קובץ "דגל התורה" בעריכת הרב מנחם כשר, וארשה תרפ"א תרפ"ב, ובהסכמתו לספר עצי זית פיעטריקוב תרפ"ג, עמ' 5. (ראה נספחות פרק א: מס' 3).

8) הקדמת הגרא"ב להגהות רעק"א על הרמב"ם, פיטסבורג תשי"ט [נספח לשו"ת חלקת בנימין], (ראה נספחות פרק א: מס' 4).

9) ראה הקדמתו לחי' רעק"א עמ"ס חולין (ניו יורק תשט"ז): "אא"ז הגה"צ מוהרתי"נ זי"ע התחיל בזיעת אפו וביסורים גדולים לסדר לדפוס, ואמר בחיים חיותו כי רואה שאנכי מסוגל לזה יותר ממנו, ובטחונו בדי' שאנכי אזכה לגמור עבודתו, ויקום אמרותיו".

10) מן ההקדמות לספרי רעק"א בהוצ' הגרא"ב.

מציין זאת כמעט בכל מהדורה של חידושי רעק"א וחידושי מוהרא"ל צונץ שהוציא לאור.

רבי נפתלי זצ"ל החל אף בעריכת ספר חידושי רעק"א על הש"ס, אך נסתלק מן העולם טרם היה סיפק בידו להשלים את מלאכתו, ולבקשתו - הגרא"ב טיפל בהשלמת פעולתו, בשנת תרצ"ב (1932) הדפיס הגרא"ב בוארשה חידושי רעק"א עמ"ס חולין בשם "דרוש וחדוש תנינא", ובסופו "ליקוטי הש"ס" - חידושים על כמה וכמה מסכתות, בעניני אגדה, ומערכות פלפולים (שנקראו בשם "דרושים") [להלן - דרוש וחדוש תנינא]. לאחר י"ד שנה חזר והדפיס חי' עמ"ס חולין בניו-יורק עם הוספות מכת"י רעק"א ותלמידיו, בצינו בשער הספר ובהקדמתו¹¹ - שמקור הדברים בכתב-היד שרכש זקינו הגרחי"נ וצירף לזה מפנקסי הגאון רבי שלמה פוזנר תלמיד רעק"א.

כשנה לאחר מכן (תשי"ז), הדפיס "חי' רעק"א עמ"ס גיטין" [להלן - חי' עמ"ס גיטין], ובסופו קונטרס ליקוטים מרעק"א עמ"ס ברכות ושבט, בעניני אגדה.

בשנת תשי"ט הו"ל הגהות על הרמב"ם - ספר המדע, כאשר בתכניתו של הגרא"ב להו"ל ספר הכולל בתוכו את כל יתרת הגהות רעק"א על הרמב"ם.

כתבים נוספים שהיו ברשותו של הגרא"ב - לא זכו לראות אור עולם והיו למאכלת אש בהשרף ביתו, כמחצית השבוע אחר פטירתו¹², וחבל על דאבדין.

(11) ראה להלן ציון 18.

(12) ראה בעתוני המקום והתקופה.

פרק ב:

הפקפוקים בהוצ' הרב זילברברג

לפני מספר שנים, יצא רינן על חי' ברכות ושבת, וכך מוצאים אנו ברבעון "צפונות"¹³, את מאמרו של הרב שלמה פישר (מח"ס בית ישי) תחת הכותרת "אל תשכן באהליך עולה", בה הוא מזהיר כי:

"בזמן האחרון הדפיסו 'דרוש וחידוש להגרע"א השלם" מסודר על הש"ס, המלוקט מכמה הוצאות של חי' הגרעק"א, ואחד המקורות הוא ספר שיצא לאור בניו-יורק בשנת (תשמ"ז) [תשי"ז] בשם 'חידושי רע"א גיטין ברכות שבת'. והנה חידושי ברכות שבת הם זיוף, שהמו"ל הרב רא"ב זילברברג זצ"ל מפיטסבורג זי"ף וכתב משלו דברים בעניני אגדתא, והם ניכרים לכל רואיהם בתוכנם ובסגנונם הקלוקל. (ראה שם בשבת י"ב ב' תוד"ה שאין: 'ועיין בס' משכיל לדוד להרב מהר"ם פאדווה (!) על פירש"י דבתורה... בשם משנת חכמים למהר"ם חאגז ז"ל... ואולי יש לומר לחלק בין מחשבה שבמוח ובין מחשבה שבלב..."). וחוב קדוש למחוק ולהסיר הדברים מחידושי הגרע"א ז"ל".

באם נסכם, השגותיו מתבטאות בכוח שתי ראיות:

א. תוכן וסגנון המאמרים. וכדבריו: "ניכרים לכל רואיהם בתוכנם ובסגנונם הקלוקל". כך עולה מהציטוט "ואולי יש לומר לחלק בין מחשבה שבמוח בין מחשבה שבלב". כלומר, חילוק דק בין מחשבת מוח למחשבת לב מבטא הלך מחשבה פולני טיפוס, התואם את הגרא"ב יותר מאשר לרעק"א. כמו"כ הנוסח "יש לומר לחלק", - יתור לשון (במקום "יש חילוק" או "יש לחלק") המתאים לנוסח הרבני הפולני בתקופת הגרא"ב.

ב. הטעות המצוינת בראשית הציטוט. מחבר הספר "משכיל לדוד" הינו רבי דוד פאדו, ולא מהר"ם פאדווה.

13) שנה א' גליון ג', ניסן תשמ"ט. (ראה נספחות פרק א: מס' 5).

מן הראוי לציין שאף הרב פישר במאמרו אינו פוסל את אמינות שאר כתבי רעק"א שהו"ל ע"י הגרא"ב, אם כי ישנם המפקפקים אף באלו מחמת תוכנם וסגנונם (עם זאת, נמנעו מלהביע את הדברים בפרהסיא¹⁴).

בפרקים שלפנינו נדון על המקור ממנו שאב הגרא"ב את הנדפס בדרוש וחדוש תנינא (פרק ג'), וחי' עמ"ס גיטין (בפרק ד'), וחי' ברכות ושבת (פרק ה'), ועל אפשרות הוכחה של מקוריות החיבור בהסתמך על התוכן והנוסח (פרק ו' ופרק ז'), תוך כדי ליבון הטענות שהושמעו ע"י הרב שלמה פישר ואחרים.

14) בכמה מקומות יש שהעירו בשולי הגליון בסגנון הבא: "צריך עיון גדול, אם דברים אלו נכתבו (או נאמרו) מכת"יק של הגרעק"א ז"ל, כי הוא אינו לפי סגנונו המובהק, אלא כפי סגנון זמנינו" (כך רשום בשולי הגליון בכרך הנמצא בביהכ"נ "לדרמן", רח' רשבם בני ברק). וראה שו"ת מהרא"ב ח"א סי' כ"ז (מובא להלן בפרק ג' ובפרק ו'), וראה עוד הוצ' זכרון יעקב תשמ"ג, בהקדמת המו"ל לחי' רעק"א סדר קדשים "ולא בניו יורק...", וראה עוד נספחות פרק א: מס' 6 - 7.

פרק ג:

"דרוש וחדוש תנינא" של הוצאת הגרא"ב

קיימים שינויים בין שתי המהדורות של "דרוש וחידוש תנינא" שהו"ל ע"י הגרא"ב, הוצאה ראשונה (וארשה תרצ"ב) מכילה חידושים על מסכת חולין, עשר מערכות, וליקוטי חידושים על הש"ס. לעומת זאת במהדורה שניה (ניו יורק תשט"ז) לא הודפסו ליקוטי הש"ס מחד, ומאידך נוספו חידושים למסכת חולין שלא הופיעו במהדורה הראשונה. במסגרת מחקרנו נתייחס לחידושים המופיעים בספר, ונוכיח את מקוריותם ואמינותם:¹⁵

מהדורה ראשונה (תרצ"ב):

בשו"ת מהרא"ב חלק א' סימן כ"ז¹⁶ מופיעה תכתובת בין הגרא"ב להרה"ק הצדיק רבי אלטר עזריאל מאיר איגר זצ"ל האדמו"ר מלובלין [להלן - האדמו"ר] המתייחסת ל"דרוש וחדוש תנינא" (וארשה תרצ"ב) בהוצאת הגרא"ב.

להלן תשובתו של הגרא"ב,¹⁷ ובראשונה מכתבו של האדמו"ר אשר הובא בראשיתה, ובלשונו של הגרא"ב "אות באות":

לכבוד ידי"נ הרב הגה"ק כו' כקש"ת

מוהר"א עזריאל מאיר איגר שליט"א

אדמו"ר מלובלין

קבלתי מכתבו חל"ה אות באות, שבוע זו האיר ד' לנגד עיני אור המוסף והולך ד"ת מאירים עינים משמחי לב ממאור העולם עיר וקדיש כ"ק אאזמו"ר רבינו עקיבא איגר זצלה"ה זי"ע בחיבור חדש דרוש וחידוש תנינא, שמחתי לראות האור כי טוב, מה שה' מאיר ובא הרצון הזה ע"י כ"ק זקינו חביבי הגה"צ כו' מוהרח"י נפתלי זצ"ל

15) ההשמטות במהדורתו השניה ביחס למהדורה הראשונה - הנס נושא למחקר בפני עצמו, ואולי עוד חזון למועד, נרחיב את היריעה.

16) עמ' 75, וארשה תרצ"ג.

17) מפני אריכות הדברים והרצון שלא להלאות הקורא, השמטנו את גוף החידושים אליהם מתייחסת ההתכתבות. ונפש כי תדרשנו - יואיל לעיין בספר הנ"ל.